

Je rozhodnutí o nevyužití práva na svobodu slova skutečně nesvéprávností používat vlastní rozum?

„*Měj odvahu používat svůj rozum!*“ je heslem osvícenského německého filozofa Immanuela Kanta. Osvícenství samo bylo intelektuálním hnutím, jež bylo inspirováno rozvojem věd v Evropě v 17. století. Jeho představitelé, mezi které patří mimo I. Kanta například i Angličan John Lock nebo Francouz Jean-Jacques Rousseau, se snažili aplikovat metody přírodních věd na společnost a politiku.¹ Osvícenství se v průběhu 18. století stalo organizovaným hnutím, které výrazně přispělo k samotnému propuknutí Velké francouzské revoluce v roce 1789.

Svoboda slova je podle Immanuela Kanta vykročením člověka z jeho jím samým zaviněné nesvéprávnosti.² „*Nesvéprávnost, jakožto neschopnost používat vlastní rozum bez cizího vedení je zaviněna námi samými a její příčinou je nedostatek odvahy a rozhodnosti používat rozum bez cizího vedení.*“ Nicméně je možné i s dostatkem odvahy a rozhodnosti své právo na svobodu slova využít? Stále jsou na světě oblasti, kde nezávislý projev byl a mnohdy stále je považován za luxus, který si nemůže každý dovolit. Jsou oblasti, kde vyřčený názor, který se odlišuje od zarytých pravd a názorů, může daného řečníka stát i život a to nejen jeho samotného, ale například i život jeho rodiny. Je tedy nevyužití práva na svobodu slova opravdu pouhým nedostatkem rozhodnosti a odvahy používat rozum bez cizího vedení, nebo je to v zájmu zachování důstojného života sobě i svým blízkým?

Když pominu tyto extrémní případy, musím dát I. Kantovi za pravdu, že nesvéprávnost je pro mnohé velmi pohodlná. Je pro nás jednodušší mít lékaře, který udělá rozhodnutí o další léčbě, je jednodušší mít poradce, který za nás vyřeší důležitá rozhodnutí v práci, je jednodušší spoléhat na vyšší síly a osud. Já osobně jsem také měla období, kdy jsem byla raději, když důležitá rozhodnutí udělal někdo za mě. Ovšem moji rodiče mě odmala učili samostatnosti a hlavně rozhodovat se samostatně. Kolikrát jsem jim vyčetla, proč určitou věc (ať už se jednalo o nákup dětské panenky či výběru střední školy) nemůžou rozhodnout za mě. Bála jsem se toho, abych si nevybrala špatně. S odstupem času už jejich jednání chápu. Naučili mě odpovědnosti za mé vlastní činy a vyřknutá slova. Některým lidem totiž vyhovuje, že pokud se něco pokazí či není něco podle jejich představ, mohou z toho vinit druhé. „*Mohu-li zaplatit, nemusím myslet; jiní už tu nepříjemnou práci udělají za mě.*“ (I. Kant; *Odpověď na otázku: Co je osvícenství?*) Nechtějí přijímat svoji vlastní odpovědnost. Málokterí jsou schopni se postavit za své názory a rozhodnutí a držet se jich i přes přemíru kritiky. Nejsou ale právě tito lidé, kteří u svých přesvědčení zůstali, těmi, o kterých se učíme ve školách a kteří jsou považováni za hrdiny? Z historického hlediska ani nemusíme chodit daleko, stačí do minulého století.

¹ Rodinná encyklopedie světových dějin, str. 459, Reader's Digest Výběr, spol. s.r.o., rok vydání: 2000, ISBN – 80-86196-19-4

² Immanuel Kant: Odpověď na otázku: Co je osvícenství? Český překlad in: Filosofický časopis, 1993/3, s. 381-382

Naši prarodiče a i mnozí rodiče si jistě pamatují cenzuru ze strany KSČ a na druhé straně disidenty³ a politické vězně. Tito lidé, disidenti, se nebáli vystoupit z pohodlné bubliny, říct svůj názor a i přes hrozbu, že jejich děti nebudou moci studovat, oni sami se budou muset vzdát svých pracovních pozic či budou vězněni, se jej rozhodli zastávat. V této době byla svoboda slova přepychem, jehož si mohlo dovolit jen pár jedinců a ti nejspíše emigrovali. Většina ale zůstala a tehdejší vládě, i když mnohdy pod nátlakem, se podřídila a nechala za sebe rozhodovat jiné. Pokusy o použití vlastního rozumu, jak tomu bylo i před samotnou dobou osvětlení, byly potlačovány a trvalo tomu tak celých 41 let. Otázkou zůstává, zda by tomu bylo jinak, kdyby se hned na začátku vlády rudé strany objevily značně odlišné názory a lidé z nesvéprávnosti vystoupili davově. Bohužel obyvatelstvo zničené hrůzami druhé světové války potřebovalo někoho, kdo jim zajistí mír, potraviny a zázemí. Jaké může mít jejich podřízení se totalitnímu režimu důsledky, si tehdy uvědomovalo jen málo z nich. Immanuel Kant ve svém díle „Odpověď na otázku: Co je to osvětlení?“ uvádí, že *pro mnohé svoboda slova jako vykročení z nesvéprávnosti používat rozum je nejen velmi obtížný krok, ale také velmi nebezpečný. Vítají s otevřenou náručí náruč poručníků, jenž si na sebe dobotivě vzali dohled nad nimi samotnými. Když by nejdříve své stádečko ohlupili a pečlivě zajistili, aby tito klidní tvorové neodvážili učinit ani krok bez vodítka, na které je uvázali, ukazují jim nebezpečí, které by jim hrozilo, kdyby se pokusili jít sami. Po pravdě řečeno, není to nebezpečí zas tak velké, neboť po několika pádech by se nakonec i oni naučili chodit; takový příklad ale činí bojácným a odrazuje obvykle od všech dalších pokusů.* Je pro lidi opravdu pohodlnější podříditi se a své názory potlačit nebo se naopak vyplatit opakovaně se pokoušet něco měnit? A neopakují se tyto situace v historii častěji, než se nám může zdát? Dnes žijeme ve světě, kde je v mnoha zemích svoboda slova zcela normální a každý se může projevat tak, jak uzná za vhodné. Nicméně i při nevinně se tvářícím svobodném projevu bychom měli přemýšlet o tom, jaké by to mohlo mít důsledky.

Dalším parametrem, který by měl mít člověk, dle mého na paměti, je vztah svobody slova a morálky. *„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu hranice.“*⁴ Můžeme se svobodně vyjadřovat a nikdo nás za to nemůže postihnout. Ovšem budeme na to nahlížet pozitivně i v ten moment, kdy nás bude někdo neprávem osočovat či urážet? Nedávno jsem se zapojila do diskuze o organizaci jednoho společenského večera. Byla jsem dokonce vyzvána k tomu, abych sdělila svůj názor. Své stanovisko jsem ochotně odprezentovala, ale neshodovalo se s postojem člověka, který měl tento společenský večer na starosti. Následovala výměna názorů a já došla k závěru, že nemám za potřebí v následujících schůzích sdělovat svůj názor, když na něj následně obdržím poměrně ostrou kritiku a dříve tak vyžadovaný názor je stejně smeten ze stolu. A pak jsou tu případy, kdy nekritizuje pouze jeden člověk, ale celý dav. Budeme i v tu chvíli respektovat jejich svobodu slova? Měli bychom, ale nikomu z nás to

³ Člověk, který je jinak smýšlející (v politickém slova smyslu) a odmítá oficiálně proklamované názory. (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Disident>)

⁴ Všeobecná deklarace lidských práv a svobody, 1948

nejspíš nebude vůbec příjemné. Dotyční se rozhodli vyjádřit také svůj vlastní názor, rozhodli se využít práva na svobodu slova. Ale jak moc to může ublížit těm, kteří jsou terčem kritiky? Budou vůbec ještě někdy ochotni svůj názor sdělit?

V dnešní době zajisté chápeme svobodu slova jinak, než tomu bylo v 18. století. Z historie známe období, kdy svoboda slova byla potlačována a kdy se naopak zasloužila o převratné změny. Člověk se může rozhodnout, zda svůj svobodný projev uskuteční, nebo ne. Používá rozum k tomu, aby se zamyslel nad tím, zda mu může jeho svobodný projev pomoci nebo uškodit. A není tedy právě naopak nevyužití svobody projevu svéprávností používat vlastní rozum?

Jana Heřmanová

*11. 12. 1998

Havlíčková 446

Čerčany, 257 22

Tel. číslo: 734 548 649